

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הזכרת מוריד הגשם בברכת תחיית המתים

(ב' א') משנה: מאימתי מזכירין גבורות גשמים (שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם)?

רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג (הסוכות).

רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג (שמיני עצרת).

(המשך משנה): אמר לו רבי יהושע: הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה הוא מזכיר? אמר לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי לשאול (להתפלל על הגשמים בחג, כגון ותן טל ומטר), אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו. אמר לו: אם כן, לעולם יהא מזכיר!

(ג' א') תנא: בטל וברוחות ("משיב הרוח", ו"מוריד הטל"), לא חייבו חכמים להזכיר (אפילו בימות הגשמים). ואם בא להזכיר, מזכיר.

מאי טעמא? אמר רבי חנינא: לפי שאין נעצרין (הם מצויים תמיד גם בלי בקשה. שאלמלא הם, אין העולם מתקיים).

(ג' ב') אמר רבי חנינא: הלכך -

בימות החמה אמר "משיב הרוח", אין מחזירין אותו (שבלאו הכי אינו נעצר). אמר "מוריד הגשם", מחזירין אותו (שנעצר¹).

בימות הגשמים, לא אמר "משיב הרוח", אין מחזירין אותו (שאינם נעצרים). לא אמר "מוריד הגשם", מחזירין אותו. ולא עוד אלא אפילו אמר "מעביר הרוח (שלא ינשב) ומפריח הטל (שלא ירד)", אין מחזירין אותו.

שיטות הראשונים

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר: נוסח רס"ג רב עמרם גאון שלא אומרים בקיץ מוריד הטל² וכך מוכח ממנהג המהר"ם³ ומהרי"ל⁴ אולם רש"י, רמב"ם, תוספות, סמ"ג, ר"י מלוניל, רבינו ירוחם וארחות חיים כתבו, שנהגו כן להזכיר. המנהיג והטור העידו על שני המנהגים. הב"י פסק להזכיר, והרמ"א פסק שאין להזכיר⁵.

בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו: רש"י, רמב"ם, רא"ש ורוב הראשונים פירשו, שצריך לחזור לתחילת

¹ וכיון שביקש גשמים, לא התפלל תפילתו כהוגן, וחוזר לראש הברכה. לפי שגשמים בקיץ סימן קללה, מפני הקציר. ע"פ רש"י.

² ונראה שטעמם מדאמרין בגמרא א"ר חנינא בימות החמה אם אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו משמע דלכתחלה אין לו להזכיר משיב הרוח ומשמע להו והוא הדין למוריד הטל דבהדי הדדי מיתנו. בית יוסף.

³ שהעידו על המהר"ם: וכשהוא מתפלל לפני התיבה ביום ראשון של פסח למוסף קודם שמתחילין הציבור להתפלל י"ח אומר בקול רם מוריד הטל, לפי שבארץ ישראל אומרים מוריד הטל כשאין אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם. ומוכח מדבריו אלו שרק בארץ ישראל נהגו כך ולא באשכנז. תשב"ץ קטן.

⁴ שכן לפני מוסף של יו"ט של פסח היה מכריז מכלכל חיים בחסד. ומוכח שזה היה ההבדל ולא שמתחילים להזכיר טל.

⁵ או"ח קיד, ג. מקורות: רס"ג (סדור רס"ג עמ' יח ועמ' כ במהדורת מקיצי נרדמים). רב עמרם גאון (סדר רב עמרם גאון סדר תפילת שמונה עשרה אות לח). מהר"ם (תשב"ץ קטן סימן קא). רש"י (סדור רש"י סימן תלו). רמב"ם (הל' תפילה ב, טו). תוספות (ברכות כ"ט ב'). סמ"ג (עשין יט). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב ג ח"ג). ארחות חיים (הלכות תפילה סימן קט). מנהיג (סימן נד). טור (או"ח קיד).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הברכה. והריצב"א והמרדכי בשם רבו פירשו, שמלמדים אותו ומחזירים אותו מזה הענין.⁶ השו"ע פסק כרוב הראשונים.⁷

לא אמר מוריד הגשם ונזכר באמצע הברכה: דעת הראב"ה שאם נזכר באמצע הברכה, יזכיר שם מוריד הגשם, וימשיך מכלכל חיים וכו'. ודעת הרא"ש שממשיך ממקום שהזכיר.⁸ אך אם סיים את הברכה, חוזר לראש התפילה. והשו"ע פסק כדעת הרא"ש.⁹

אמירת למדני חוקין: הריטב"א הביא מחלוקת באדם שנזכר שלא הזכיר גשם לאחר שאמר ברוך אתה ה', האם יכול לסיים בפסוק למדני חוקין, או שצריך לחזור.¹⁰

הזכרת גשם בין גבורות לאתה קדוש: כתב הראב"ה כי אם נזכר לאחר שסיים ברכת גבורות, לפני שהתחיל לומר אתה קדוש, יכול להוסיף שם מוריד הגשם. והביאוהו להלכה הרא"ש, הגהות מיימוניות ומרדכי. ודעת ריא"ז שאם סיים את הברכה חוזר לראש. והשו"ע פסק כדעת הראב"ה.¹¹

לא אמר מוריד הגשם להיכן חוזר: הראב"ה כתב שאף אם סיים את הברכה, חוזר לאתה גבור. רס"ג, רבינו פרץ, רא"ש, רא"ה, וריטב"א פסקו שאם סיים כבר את הברכה חוזר לראש התפילה.¹² מדברי הרמב"ם והסמ"ג משמע שחוזר לראש התפילה אף אם נזכר באמצע הברכה.¹³ והשו"ע פסק שאם נזכר באמצע הברכה, מזכיר שם. ואם התחיל את הברכה הבאה, חוזר לראש התפילה.¹⁴

הזכרת גשם בקיץ במקומות הצריכים גשם: כתבו תלמידי רבינו יונה, ריטב"א, ור' יהושע הנגיד, שאפילו במקומות שצריכים גשם בימות החמה, אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו.¹⁵ הרא"ש סובר שבמקומות שצריכים גשם

⁶ דלאו דוקא מחזירין אותו, דמאי נפקא מינה, הרי כבר הזכיר! אלא כלומר מלמדין אותו ומחזירין אותו מזה הענין, שיזהר כשיתפלל פעם שנית שלא יאמר מוריד הגשם. ריצב"א. ולפירושו אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו, דאפילו אין מלמדין אותו שלא יאמר אותו, וזהו דבר תמוה. אור זרוע.

⁷ או"ח קיד, ד. מקורות: רש"י (ג,ב). רמב"ם (הלכות תפילה יח). רא"ש (סימן א). ריצב"א (הו"ד באור זרוע). או"ז (הל' הזכרת גשם וטל סימן שצט. דעה זו הוזכרה גם במרדכי סימן תריב בשם ר"י).

⁸ שלא קבעו חכמים מקום להזכרה בתוך הברכה אלא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים אלא שנהגו העולם לאומרה לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה. אבל אם לא אמרה לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומה. רא"ש.

⁹ או"ח קיד, ו. וכתב המשנ"ב כי אם נזכר לאחר שאמר "ונאמן אתה להחיות מתים" צריך לחזור ולומר "ונאמן אתה להיות מתים" דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה. מקורות: ראב"ה (סימן תתמו; הו"ד בראשונים). רא"ש (סימן א). רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ה).

¹⁰ והמשנ"ב (קיד, ס"ק לב) פסק שיכול לומר פסוק זה. אמנם ראה 'אגרות משה' (או"ח, ח"ד סי' צג) שכתב שהוא תמוה מאוד, ונשאר בצע"ג, וכתב שלא לעשות כן למעשה. ור' נתיבי הלכה' ברכות, כ"ט ב'. מקורות: ריטב"א (ג' ב').

¹¹ או"ח קיד, ו. וכתב המשנ"ב כי דין קדושה מקביל לדין ברכת אתה קדוש, שאם התחיל קדושה ונזכר שלא אמר מוריד הגשם צריך לחזור. מקורות: ראב"ה (סימן תתמו). מרדכי (סימן תריג). הגהות מיימוניות (תפילה פרק י אות ה). ריא"ז (ברכות פרק ה הלכה ג סעי' ג).

¹² אך נחלקו האם צריך לומר שוב "ה' שפתי תפתח". רס"ג כתב כי צריך לומר שוב, ואילו הריטב"א כתב שאין צריך לומר אותו שוב.

¹³ והרמב"ם סתם דבריו, וכתב, "מי שְׁטָעָה בְּיָמוֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא אָמַר 'מִוְרִיד הַגְּשָׁם' וְלֹא 'מִוְרִיד הַטַּל' - חוֹזֵר לְרֹאשׁ." ולא חילק בין נזכר קודם שסיים הברכה, לנזכר אחר שסיים הברכה, לעולם חוזר לראש, ומשמע דלראש התפילה קאמר. ב"י.

¹⁴ או"ח קיד, ו. והגר"א פסק כדעת הרמב"ם. וכתב המשנ"ב (ס"ק כא) שאם צריך לחזור, אינו צריך לומר שוב ה' שפתי תפתח. מקורות: ראב"ה (סימן תתמו). רבינו פרץ (מובא בארחות חיים הלכות תפילה סימן צח). רא"ש (סימן א). רא"ה (ברכות כט,ב). טור (או"ח קיד). רס"ג (סדור רס"ג עמ' כב). ריטב"א (תענית ג,ב). רמב"ם (הלכות תפילה יח). סמ"ג (עשין יט).

¹⁵ שאם הם צריכים לגשמים, ישאל אותם בשומע תפלה, אבל לא ישנה מהמטבע שתקנו חכמים. והכי אמרינן בתענית (י"ד ב'): שלחו

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מזכירים אפילו בקיץ. והשו"ע פסק שלא יצא ידי חובה, וצריך לחזור.¹⁶
אמר בימות החמה גם גשם וגם טל: דעת הרמב"ן שאם הזכיר גם טל וגם גשם, אינו חוזר. והמאירי בשם יש שאומר, והר"ן, פסקו שצריך לחזור. וכך נראה מדברי הרמב"ם, הרא"ש,¹⁷ והריטב"א.¹⁸ וכן פסק הרמ"א.¹⁹
שאלת גשמים בקיץ: כתב הטור שמי ששאל גשמים בברכת השנים בקיץ, צריך לחזור.²⁰ וכן פסק השו"ע.²¹
לא הזכיר בחורף גשם אך הזכיר טל: הרי"ף וראשונים רבים, הביאו להלכה את דברי הירושלמי שאם הזכיר בחורף טל ולא הזכיר גשם, אינו חוזר. הראב"ד, הרא"ה, והריטב"א הבינו שהירושלמי חולק בזה על הבבלי, ופסקו שאף אם הזכיר טל, צריך לחזור.²² וכך נראה שפסקו רי"ד ורי"א.²³ כדבריהם כתבו גם הרמב"ן והר"ן, אך לא רצו לחלוק למעשה על הרי"ף.²⁴ והשו"ע פסק שאם הזכיר טל אינו חוזר.²⁵
האם ניתן להשלים הזכרת גשמים בשומע תפילה: בירושלמי מבואר שיכול להשלים בשומע תפילה. דעת רי"ף, רא"ש, וראשונים רבים²⁶ שהבבלי חולק על הירושלמי, ולהלכה אין אפשרות להשלים. דעת רבינו חננאל, תוספות, רבני צרפת, ראב"ן, וראב"ה, על פי הירושלמי, שאפשר להשלים.²⁷ תוספות, רבי יהודה שירלאון, ורשב"א הסתפקו בדיון זה. והשו"ע פסק שאין אפשרות להשלים בשומע תפילה.²⁸

ליה בני ניוה לרבי, כגון אנן דצריכין למטרא אפילו בתקופת תמוז, מאי? אמר להו: כיחידים דמיתו, ובשומע תפלה. תר"י.
¹⁶ או"ח קיד, ד. ובביה"ל (ד"ה ואפילו במקום) כתב שמעיקר הדין יצא ידי חובה, ולכן יתפלל בתורת נדבה. מקורות: תלמידי רבינו יונה (ברכות יט, ב). ריטב"א (ג, ב). ר' יהושע הנגיד (שו"ת, משנה תורה סימן ו). רא"ש (שו"ת כלל ד סימן י).
¹⁷ כך הבין מדבריהם הב"י, משום ששניהם כתבו בפשטות שאם הזכיר גשם בקיץ צריך לחזור.
¹⁸ שכתב: "וכן בימות החמה שאמר מוריד הגשם מחזירין אותו מפני שאמר מוריד הגשם ולא מפני שלא אמר מוריד הטל". ומוכח מכך שהבעיה היא בעצם זה שמזכיר גשם.
¹⁹ או"ח קיד, ד. מקורות: רמב"ן (הו"ד בר"ן). מאירי (ג' ב'). ר"ן (א א בר"ף, ד"ה ירושלמי). רמב"ם (תפילה י, ח). רא"ש (ברכות פרק ד, ד).
²⁰ וכתב על דבריו הב"י, שדין זה נלמד מקל וחומר מהאמור בהזכרת גשם בקיץ, דהוי מיקל טפי.
²¹ או"ח קיז, ג. מקורות: טור (או"ח קיז).
²² והרי זה כיון שהיה עומד בגשם כלומר בימות הגשמים ודאי צריך שאלה דהיינו ותן טל ומטר, אמאי לא תעלה לו שאלת הטל במקום הזכרת גשם, והא כל דכן הוא, כיון דאפילו הזכרת טל עולה להזכרת גשם, כל שכן שאלת טל. מכתם. ויש לתמוה על הרב אלפסי ז"ל למה כתב זה הירושלמי בהלכותיו, דכי אמרינן בגמרא לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו, מסתמא משמע דנקיט סירכיה דימות החמה, ואדכר טל ולא מטר, ואפילו הכי אמר דמחזירין אותו. ועוד, דאם איתא להך סברא דירושלמי, אדשמועינן רבי חנינא בגמרא דילן לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו, לישמענינן רבותא טפי דלא אמר מוריד הגשם, אין מחזירין אותו כיון דאמר טל! ר"ן.
²³ שניהם כתבו בפשטות את דברי הגמרא שאם לא הזכיר גשם לא יצא ידי חובה, ולא ציינו שאם הזכיר טל יצא ידי חובה.
²⁴ הר"ן כתב כך גם בשם הראב"ד, אך המכתם כתב שהראב"ד חלק גם למעשה על הרי"ף.
²⁵ או"ח קיד, ה. וכתב בביה"ל (ד"ה אין) שאם נזכר קודם סיום הברכה יחזור ויזכיר גשם. מקורות: רבינו חננאל ור"י שירליאון (ברכות כ"ט א'). רי"ף (א ב בדפיו). ר"י מיגאש (שו"ת סי' קפה). רמב"ם (הל' תפילה י, ח). תוספות (ברכות כ"ט ב'). רא"ש (ברכות ד, ד). סמ"ג (עשין יט). סמ"ק (סימן יא). ארחות חיים (הל' תפילה סימן קב). אשכול (הלכות תפילה). ראב"ד (הו"ד במכתם ובר"ן). רא"ה וריטב"א, מאירי והשלמה, ור"י מלונג (תענית ג' א'). רי"ד (פסקיו, תענית ג' א'). ריא"ז (פרק א הלכה א סעי' ה). רמב"ן (הו"ד בר"ן). ר"ן (א ב בר"ף).
²⁶ רב אחאי גאון, רבינו יואל הלוי, אשכול, אור זרוע, סמ"ג, הגהות מיימוניות, רא"ה, טור, ריטב"א, ור"ן.
²⁷ ולי נראה כפסק רבינו חננאל, דלא פליג הירושלמי והבבלי. דמאן לימא לן דהנך דגמרא דידן 'מחזירין אותו', שיהא פתרונו לראש, דילמא הכי פירושו: הא דאיזכר מקמי שומע תפלה אינו חוזר, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. הא דאיזכר בתר שומע תפלה ולא עקר רגליו, חוזר לשומע תפלה. וכיון שיש לאל דינו להשוות הירושלמי והבבלי, סמכינן אהך דירושלמי. ראב"ה.
²⁸ או"ח קיד, ו. מקורות: רב אחאי גאון (שאלות פרשת ויצא, שאילתא כב). רי"ף (א ב בדפיו). רבינו יואל הלוי ורבינו חננאל (הו"ד

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

התפלל ואינו יודע מה הזכיר: תוספות, סמ"ג, מהר"ם, רא"ש, הגהות מיימוניות, ועוד ראשונים²⁹ הביאו ירושלמי להלכה, שבתוך שלושים יום אם אינו יודע מה הזכיר, צריך לחזור. ודעת ר"י וספר הבתים, שאף בתוך שלושים יום אין צריך לחזור.³⁰ והשו"ע פסק כרוב הראשונים.³¹

התפלל בחורף ואינו יודע מה הזכיר: הר"ן ביאר כי הירושלמי מתייחס למי שנמצא בקיץ ומסתפק אם הזכיר גשם. אך אם הוא בחורף, אף אם לא הזכיר גשם, אין מחזירים אותו.³² אך הסמ"ק והמרדכי פסקו שדין זה חל אף על מי שנמצא בחורף ולא הזכיר גשם. וכך נראה מדברי הרא"ש.³³ והשו"ע פסק כרוב הראשונים, שאף בחורף בתוך שלושים יום חוזר.³⁴

הזכרת גשם או טל תשעים פעמים במקום שלושים יום: המהר"ם נהג להזכיר בשמיני עצרת תשעים פעמים 'אתה גבור וכו' משיב הרוח ומוריד הגשם', ובכך נכנס לחזקת מזכיר גשם.³⁵ והביאו הראשונים דבריו להלכה. ודעת רבינו פרץ דלא מהני.³⁶ והשו"ע פסק כמהר"ם.³⁷

בראבי"ה סימן תתמו). אשכול (הלכות תפילה). אור זרוע (חלק ב סימן שצט). סמ"ג (עשין יט). הגהות מיימוניות (הלכות תפילה פרק י אות ה). רא"ה (ברכות כטב). ר"ן (א ב ברי"ף). תוספות וריטב"א (גב). ראב"ן (סימן קעג). ראבי"ה (סימן תתמו). רבני צרפת (הו"ד בתר"י). תלמידי רבינו יונה (ברכות יט ב ברי"ף). תוספות, ותוס' רבי יהודה שירליאון, ורשב"א (ברכות כ"ט ב'). רא"ש (ברכות פרק ד, ד). ור' עוד 'נתיבי הלכה' ברכות, כ"ט ב'.

²⁹ שבולי הלקט, סמ"ק, ארחות חיים.

³⁰ כתב ספר הבתים: 'הרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה הפסק. ויראה לי שאינו כהלכה, שכל ספק התפלל ספק לא התפלל, אינו חוזר ומתפלל, אולם הראבי"ה כבר ענה על כך: ולא דמי לספק אמר אמת ויצב ספק לא אמר וכן ספק קרא קריאת שמע או לא קרא וכן ספק התפלל ספק לא התפלל דפליגי בה במסכת ברכות בפרק מי שמתו באיזה מהם חוזר, דהתם ספק לו שמא לא התחיל כלל באמת ויצב או דכותיה בתפילה, אבל כאן ברור לו שהתחיל במגן ומחיה אך ספק אם אמר כהרגלו הראשון או לאו, הילכך תלינן בחזקה.

³¹ או"ח קיד, ח. מקורות: תוספות (ברכות י"ב ב'; תענית ג' ב'), סמ"ג (עשין יט). סמ"ק (סימן יא). רא"ש (סימן א). הגהות מיימוניות (הל' תפילה פרק י אות ז). מרדכי (סימן תרטז). שבלי הלקט (סימן כא). מהר"ם (תשב"ץ קטן סימן רכה). ארחות חיים (הלכות תפילה סימן קב). ר"י (הו"ד בהגהות רבינו פרץ על הסמ"ק אות יג). ספר הבתים (הלכות תפילה שער חמישי סימן ד). ראבי"ה (ח"ג, הל' תענית, סי' תתמה).

³² אי אפשר לפרשה להא דר' יוחנן (בירושלמי) במי שהוא עומד בגשם; שאפילו הזכיר מה שהוא למוד בימות החמה, כלומר טל ולא גשם, אין מחזירין אותו. אלא היכא דלא אדכר לא טל ולא מטר. ר"ן.

³³ שלאחר ציטוט הירושלמי כתב: וכן הדין נמי אחר שהפסיק ודאי הזכיר וחוזר. עכ"ל. ומשמע שהבין כי הירושלמי דיבר על מקרה אחר, על אדם הנמצא בחורף ולא יודע אם הזכיר.

³⁴ או"ח קיד, ח. מקורות: ר"ן (א ב ברי"ף). סמ"ק (סימן יא). מרדכי (סימן תרטז). רא"ש (סימן א).

³⁵ וראיתו מבבא קמא, פרק כיצד הרגל (כ"ד א'): ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן? אף כאן, אם אמרו ל' יום, ג' פעמים בכל יום, ואחר ל' יום מסופק אם אמרו או לאו, אינו חוזר לראש, לפי שבודאי אמרו וכבר רגיל בו הואיל ואמרו צ' פעמים. כל שכן בכאן הואיל ואמרו צ' פעמים בשעה אחת, כמו שעולה לשלושים יום שהוא רגיל בו. תשב"ץ.

³⁶ דאין הנדון דומה לראיה, דדוקא גבי שור המועד דהוי טעמא משום דאתחזק ליגת, והלכך אם הוחזק בשלושה פעמים רחוקות, כל שכן בקרובות. אבל משיב הרוח שאינו רגיל בו, והדבר תלוי בהרגל לשונו כשהורגל לשונו על סדר תפלתו. רבינו פרץ.

³⁷ או"ח קיד, ט. וכתב המשנ"ב (ס"ק לט) כי לא יתחיל מאתה גבור' אלא מ'מחיה מתים', שלא יאמר השם לבטלה. מקורות: מהר"ם (מובא בתשב"ץ קטן סימן רכה ובעוד ראשונים). רא"ש (מובא בטור או"ח קיד). הגהות מיימוניות (הלכות תפילה פרק י אות ז). ארחות חיים (הלכות תפילה סימן קב). טור (או"ח קיד). רבינו פרץ (בהגהות על התשב"ץ סימן רכה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קיד)

- ג. אם אמר משיב הרוח (בימות החמה), או לא אמרו בימות הגשמים, אין מחזירין אותו; וכן בטל, אם הזכירו בימות הגשמים, או לא הזכירו בימות החמה, אין מחזירין אותו. **הגה:** ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו'. (טור) יש אומרים ששליח צבור פוסק להזכיר בתפלת מוסף יום טוב הראשון של פסח, אבל הקהל מזכירין ואינן פוסקין עד מנחה, ששמעו כבר משליח צבור שפסק בתפלת המוסף, וכן נוהגין.
- ד. אם אמר מוריד הגשם בימות החמה, מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה; ואם סיים הברכה, חוזר לראש התפלה. ואפלו במקום שצריכים גשם בימות החמה, אם הזכיר גשם במקום טל, מחזירין אותו. (וכן אם הזכיר גשם וטל נמי מחזירין אותו) (בית יוסף בשם הרמב"ם והרא"ש והטור).
- ה. בימות הגשמים, אם לא אמר מוריד הגשם, מחזירין אותו; והני מלי שלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו.
- ו. במה דברים אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם, הינו כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה, ואז חוזר לראש התפלה; אבל אם נזכר קדם סיים הברכה, יאמר במקום שנזכר; ואפלו אם סיים הברכה, ונזכר קדם שהתחיל אתה קדוש, אין צריך להחזיר, אלא אומר: משיב הרוח ומוריד הגשם, בלא חתימה. **הגה:** שלשה ברכות הראשונות חשובות כאחת, ובכל מקום שטעה בהם, חוזר לראש, בין שהוא יחיד בין שהוא צבור (טור).
- ז. בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה, הני מלי שטעה בשוגג, אבל במזיד ומתכוון, חוזר לראש.
- ח. בימות החמה, אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא, עד ל' יום בחזקת שהזכיר הגשם, וצריך לחזור. **הגה:** והוא הדין לדיון דאין מזכירין טל בימות החמה, אם נסתפק לו אם אמר מוריד הגשם בימות הגשמים, כל ל' יום, חוזר, דנדאי אמר כמו שרגיל והרי לא הזכיר לא טל ולא גשם; לאחר ל' יום אינו חוזר (דברי עצמו).
- ט. אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים, כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום, משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם, ואינו צריך לחזור. **הגה:** וכן לדיון, אם אמר עד מכלכל חיים בלא משיב הרוח ומוריד הגשם שמזכירין בימות הגשמים, וכן אם אמר בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור עד מוריד הגשם, אם נסתפק אחר כך אם הזכיר או לא, חזקה שהזכירו (דברי עצמו).